БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
НАЦИОНАЛЕН ИНСТИТУТ ПО
ГЕОФИЗИКА, ГЕОДЕЗИЯ И ГЕОГРАФИЯ
№599 / 16.11.2026
СОФИЯ

РЕЦЕНЗИЯ

от **проф.д-р Надежда Борисова Илиева** – член на научно жури в конкурс за заемане на академична длъжност "професор", по професионално направление 4.4. Науки за земята, специалност „Икономическа и социална география“ (География на туризма)

Настоящата рецензия е изготвена на основание на Заповед на Директора на НИГГГ-БАН № 219 от 17.09.2026 г. и решение на заседанието на научното жури от 16 октомври 2026 г. Тя е съобразена с изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за неговото прилагане (ППЗРАСРБ) и Правилника на НИГГГ-БАН по ЗРАСРБ. Рецензията е съставена от три части и заключение.

I. Изисквания към кандидата

Доц. д-р Десислава Георгиева Вараджакова притежава солидна академична подготовка, дългогодишен преподавателски, научноизследователски и практически опит в областта на туризма, с изразена насоченост към неговите социално-икономически и географски аспекти. През 2002 г. завършва бакалавърска степен по „Туризъм“, а през 2004 г. придобива магистърска степен по същата специалност в Университета за национално и световно стопанство (УНСС). В периода 2005–2009 г. е редовен докторант в катедра „Туризъм“ на УНСС и придобива образователната и научна степен „доктор“ по научната специалност „Икономика и управление (туризъм)“ след защита на дисертационен труд на тема „Усъвършенстване на организацията на градския туризъм“.

Професионалната ѝ квалификация се допълва от обучение по журналистика и испанска филология, както и от международна образователна мобилност по програма „Еразъм“ в Университета на Савоа, Франция. Притежава специализирани квалификации в областта на туристическата индустрия, включително международна диплома IATA/UFTAA. Владеенето на чужди езици и придобитият международен опит допълват професионалния ѝ профил.

Академичната кариера на кандидатката започва през 2010 г. като преподавател във филиала на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ в Кърджали, където през периода 2011–2016 г. заема длъжността „главен асистент“. От 2016 г. е доцент във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ по професионално направление 3.9. „Туризъм“, а от 2019 г. заема академичната длъжност „доцент“ и в Националния институт по геофизика, геодезия и география при БАН по професионално направление 4.4. „Науки за Земята“, научна специалност „Социално-икономическа география (География на туризма)“.

Преподавателската ѝ дейност обхваща 16 години и включва обучение в бакалавърски и магистърски програми по 14 учебни дисциплини, ръководство на 31 дипломанти и двама докторанти. Наред с това кандидатката притежава над десетгодишен практически опит в туристическия бизнес, включително на ръководни позиции, което допринася за съчетаването на теоретичните знания с практически компетентности. Професионалният ѝ опит включва също участие в научни проекти, редакционна и научноорганизационна дейност, както и в национални експертни органи.

Въз основа на прегледа на представените документи и материали за конкурса не са констатирани нарушения на конкурсната процедура и несъответствия с формалните нормативни изисквания. Кандидатката отговаря на изискванията за допустимост до конкурса за заемане на академичната длъжност „професор“. Въз основа на прегледа на представените конкурсни документи не се установяват нарушения в процедурата. Кандидатката е допустима до конкурса за заемане на академичната длъжност „професор“.

II. Изисквания към научноизследователската и научно-приложната дейност

чл. 29 (1), т.1, т.3, т.4, т.5, т.6, (2) и (3), чл. 29б (1) от ЗРАСРБ, чл. 60 (1), т.3, т.4, т.5, т.6, (2) и (4) от ППЗРАСРБ, чл. 58 (1), т.1, т.4, т.5, т.6, т.7, (2), (3) от Правилника на НИГГГ-БАН по ЗРАСРБ

ОБОБЩЕНА ТАБЛИЦА

ЗА ОБЕМА И ВИДА НА НАУЧНАТА ПРОДУКЦИЯ по чл. 1а (1) и (2) от ППЗРАСРБ и чл. 2 (4) от Правилника на НИГГГ-БАН по ЗРАСРБ

на доц.д-р Десислава Вараджакова

Група / Показатели	За участие в конкурса за професор	
	Брой точки на кандидата	Необходим брой точки
А	50	50
Б	-	–
В	102	100
Г	296	220
Д	360	120
Е	193	150
ОБЩО	**1001**	**640**

Представената за участие в конкурса научна и учебно-методическа продукция на доц. д-р Десислава Вараджакова включва общо **40 труда**, от които 20 статии в научни списания, 14 публикации в научни и конференционни сборници, 3 глави от колективни научни издания и монографии, 2 учебника и 1 учебно помагало. От статиите в научни списания 11 са публикувани в издания, индексирани в Scopus, като според посочения най-висок Квартил на списанията 4 са в Q1, 6 – в Q2, и 1 – в Q4. Една публикация е представена като индексирана в Web of Science (ESCI), с квартил Q4. Съществено значение за оценката на научната самостоятелност има авторското участие на кандидатката. Тя е единствен автор на 9 труда и първи автор на още 19 публикации, или общо заема водеща авторска позиция в 28 от представените 40 труда. Положително следва да бъде оценена и международната насоченост на публикационната дейност. На чужд език са публикувани 31 труда, от които 30 на английски и 1 на испански език, докато 9 са на български език. Тези характеристики свидетелстват за активна публикационна дейност, широко международно представяне на научните резултати и значителен дял на самостоятелните и водещите авторски участия.

Представените за конкурса 40 труда очертават няколко взаимосвързани направления в социално-икономическата география с водеща роля на географията на туризма. При тяхната оценка отчитам преди всичко приносните резултати, научната стойност и приемствеността между тях: развитието и прилагането на изследователски подходи, установяването на пространствени и социални закономерности, изграждането на аналитични и концептуални рамки и възможностите за приложение в туристическото и регионалното управление.

1. Туристическо поведение, нагласи, социално-пространствени различия и вътрешен туризъм (публикации № 1, 2, 3, 4, 6, 8, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17 и 18)

Водещото постижение на това направление е преходът от описание на туристическите предпочитания към комплексен социално-пространствен анализ на вътрешния туризъм. Систематично се изследва взаимодействието между характеристиките на дестинациите, социалното положение на потребителите, териториалния контекст и възприеманото качество на туристическия продукт. По този начин вътрешният туризъм е разгледан не само като икономически пазар, но и като социално и пространствено диференцирана форма на мобилност и потребление.

Особено значим **методико-аналитичен резултат** е адаптирането и прилагането на многоатрибутния модел на Фишбейн за обобщена оценка на положителните и отрицателните нагласи към летния и зимния туризъм. Съчетавайки значимостта на отделните характеристики с оценката им от потребителите, подходът позволява да се разграничат факторите, формиращи привлекателността на дестинацията, от онези, които подкопават нейния имидж. Приносният момент е именно в **количествено аргументираната и териториално чувствителна диагностика на туристическите нагласи**, приложима при определяне на приоритети за управление на дестинациите. Съществен принос към социалната география на туризма е **разграничаването на бариерите пред туристическото участие от удовлетвореността при вече осъществено пътуване**. Изследванията на селищните и поколенческите различия показват, че финансовите, времевите и семейните ограничения, както и достъпът до транспорт и услуги, действат по различен начин върху отделните социални групи; не се установява обаче съответстваща на тези различия еднозначна диференциация в оценката на преживяването. Така е аргументирана необходимостта **социалната достъпност и включването на по-уязвими групи** да се разглеждат като елементи на устойчивото туристическо развитие. Регионалните разработки

конкретизират тези зависимости в различни социално-икономически среди и показват значението на териториалната специфика за политиките към вътрешното търсене.

Друго постижение е **съчетаването на демографската и пространствената диференциация с поведенческото сегментиране**. Чрез клъстерен анализ са обособени потребителски профили, различаващи се по отношение към туристическата среда, лоялност и готовност за повторни посещения. Изследванията на информационното поведение открояват устойчивата роля на личните препоръки наред с разширяващото се използване на цифрови канали и разкриват социални и селищни различия в доверието към тях. Тези резултати допринасят за разбирането на механизмите на туристическия избор и имат пряка приложимост в маркетинга на дестинациите.

Показателно за развитието на направлението е **преминаването от установяване на проблемите към концептуално обосноваване на тяхното преодоляване**. Предложена е рамка, която свързва диагностиката на негативните нагласи с подбора на управленски мерки, тяхното изпълнение и последващата оценка; международната конкурентна среда на зимния туризъм е включена като допълнителен ориентир за подобряване на националното предлагане. Библиометричните изследвания на имиджа на вътрешните дестинации и устойчивото развитие допълват този подход чрез систематизиране на международния научен дебат, тематичните мрежи и изследователските празноти. Приносът на групата като цяло е в изграждането на комплексна основа за социално и пространствено диференцирани туристически политики.

2. Териториална организация, туристически ресурси, инфраструктура и регионални диспропорции (публикации № 5, 9, 12, 19, 26, 28, 29 и 37)

Водещото постижение тук е последователният многостепенен пространствен анализ на туристическите системи – от курорта и населеното място през общината и областта до статистическия район и националния туристически пазар. Именно това направление има най-пряко отношение към регионално-географския предмет на конкурса. Установени са трайни неравномерности в разпределението на природните и културните ресурси, настанителната база, посредническите дейности и туристическото търсене. Изведен е важният за регионалното развитие извод, че наличието на туристически потенциал не е равнозначно на неговото ефективно стопанско използване, тъй като значение имат достъпността, инфраструктурата, специализацията, организационният капацитет и пазарните връзки. За оценката на научните приноси особено ценна е взаимната допълняемост между сравнителните изследвания на Северния централен и Северозападния район и детайлното картографиране на настанителната инфраструктура в селските общини. Преминаването от областно към общинско и селищно равнище прави видими вътрешнорегионални различия, които не могат да се разкрият чрез агрегирани показатели. Използването на географски информационни системи и тематични карти обогатява пространствената интерпретация и подпомага идентифицирането на територии с различни предпоставки за специализиран и алтернативен туризъм. По този начин резултатите надхвърлят описанието на инфраструктурата и придобиват значение за териториалното планиране и икономическата диверсификация на периферните райони. Силен приносен момент е сравнителният анализ на туристическата специализация и зависимостта на националните морски и планински курорти от вътрешния и международния пазар. Откроена е необходимостта устойчивостта на дестинациите да се оценява едновременно чрез структурата на търсенето, сезонността, използването на капацитета и икономическите резултати, а не чрез броя на посетителите самостоятелно. Принос към аналитичния инструментариум представлява приложението на модели на времеви редове, включително SARIMA, и регресионен анализ за изследване и прогнозиране на туристическата активност. Разширяването на обхвата към къмпинг туризма, входящите и изходящите туристически потоци и териториалното разпределение на туристическите посредници показва стремеж за комплексно изследване на туристическата система (№ 9, 28 и 29). Особено ценна е връзката между пространствената концентрация на посредническите предприятия и различната степен на тяхното цифрово присъствие. Така анализът обхваща не само физическата туристическа инфраструктура, но и организационните и технологичните предпоставки за функциониране на туристическите пазари (№ 28).

3. Кризисни въздействия, туристическа адаптация и устойчивост (публикации № 7, 20, 21, 22, 23, 24, 27 и 34)

Силната страна на това направление е своевременното и многоаспектно изследване на уязвимостта и способността за адаптация на туристическите системи при пандемична

криза. Международното сравнение на намеренията за пътуване показва, че реакциите към обща криза имат както сходни, така и национално специфични поведенчески проявления. Основният научен принос е в комплексното изясняване на различната чувствителност на компонентите на туристическата индустрия към външни сътресения. Разграничени са непосредствените ефекти върху туристическото търсене, настаняването, приходите, заетостта, въздушния транспорт и туроператорската дейност. Съществен резултат е концептуалното и емпиричното очертаване на двойствената роля на вътрешния туризъм: при ограничена международна мобилност той може да съдейства за частична стабилизация на някои дестинации, но не е в състояние самостоятелно да компенсира загубите на силно интернационализираните туристически пазари. Този извод има особена приложна стойност за диверсификацията на пазарите и управлението на риска. Регионално-географският принос е свързан с доказването на неедnаквата уязвимост на туристическите територии според тяхната сезонност, специализация и зависимост от международни посещения и транспортни връзки. Анализът на статистическите райони на България е допълнен от международни сравнения на балканските страни и на България и Еквадор. Особено стойностна е обобщаващата глава в международното издание на Springer, в която икономическите, социалните и организационните последици са разгледани като взаимосвързан процес. Систематизирани са мерките за запазване на работните места, подпомагане на ликвидността и защита на туристическите потребители и е очертано напрежението между устойчивостта на бизнеса и потребителските права. Цялото направление има ясно изразена научно-приложна насоченост: то аргументира необходимостта от по-устойчива структура на туристическото предлагане, механизми за управление на риска и териториално диференцирани политики за възстановяване.

4. Културно-исторически туризъм, териториална идентичност и управление на наследството (публикации № 25, 30, 31, 35 и 36)

Водещото постижение на направлението е интегрирането на туристическото използване на културното наследство с неговото опазване, съхраняването на териториалната идентичност и интересите на местните общности. Принципите на туризма са използвани като рамка за интегрирано осмисляне на природните, историческите и социалните характеристики на територията; а по-късните разработки развиват критичен прочит на свръхтуризма и комерсиализацията на наследството.

Съществено постижение е съчетаването на концептуалния подход с различни начини за оценяване на конкретни културни атракции. Анализът на посещаемостта на обекти във Велико Търново позволява да се различат териториалната концентрация на културните ресурси и неедnаквата устойчивост на отделните атракции при криза (№ 30). Изследванията не се ограничават до посещаемостта, а се предлага **адаптиран методико-приложен подход за оценка на качеството и управлението на туристическия продукт** чрез потребителско съдържание в цифрова среда. Международният сравнителен анализ на културните столици разширява проблематиката към връзката между културни политики, туристическо позициониране и градска трансформация. Особено важно е **разграничението между краткосрочната промяна в туристическата активност и потенциалните дългосрочни ползи** за културната инфраструктура, градската идентичност и местното общество. В своята съвкупност трудовете обосновават **интегрирано управление на културните дестинации**, което съчетава опазването на наследството, качеството на преживяванията, пространственото планиране и интересите на местните общности. Най-ясният им принос е в приложението и развитието на тези връзки в конкретни географски и управленски контексти, а не в създаването на изцяло нова теория за културния туризъм.

5. Малки градове, селищни типологии и интегрирано регионално развитие (публикации № 32 и 33)

Най-силното постижение на тази група е изграждането на сравнителна многомерна типология на малките градове в България и Унгария, основана на предварителен критичен анализ на съществуващите селищни класификации. Двете международни колективни публикации разширяват тематичния обхват към същинската селищна и регионална география. В теоретичния анализ са систематизирани европейски, български и унгарски подходи и е аргументирана необходимостта големината на населението да бъде допълнена с морфологични, инфраструктурни, икономически и функционални критерии. По този начин е обосновано

преодоляването на едностранчивите количествени класификации на градските селища. В следващото изследване тези постановки са развити чрез **интегриране на показатели за демографска динамика, урбанистична среда, инфраструктура, социално-икономическо състояние и административни функции** и приложение на клъстерен анализ с подходяща метрика за смесени данни. Получената типология разкрива съществената вътрешна разнородност на малките градове в България и Унгария, различните форми на демографска и икономическа уязвимост. Основният принос е изграждането и интерпретацията на сравнителна типология, позволяваща разграничаване на **селища със сходен размер, но с различни функции и потребности от публични политики**.

6. Учебно-методически приноси и приложение на географските знания в подготовката по туризъм (публикации № 38, 39 и 40)

Водещо достойнство тук е самостоятелното изграждане на цялостен учебно-методически комплекс, обединяващ географските, нормативните, маркетинговите и управленските аспекти на туристическата дейност. Учебникът „Културно-исторически туризъм“ систематизира ресурсния потенциал на страната, режимите за опазване на наследството и критериите за туристическа оценка на културните ценности. Неговият основен принос е в подготовката на обучаемите за комплексно възприемане на връзката между културната стойност, достъпността, устойчивостта и възможностите за туристическо използване). Особено интересен научно-методически елемент съдържа учебникът „Международни туристически борси. Организация и социално-икономическа география“. В него изложбената дейност е интерпретирана като пространствено организирана система на международните туристически пазари и е предложен двустепенният концептуален модел „Локация–поток“, който свързва характеристиките на туристическите потоци и страната домакин със структурата и географския произход на участниците в изложението. Допълващото учебно помагало превръща тези постановки в материал за сравнителен географски анализ чрез международни примери и практически задания за избор и оценка на изложбени локации

Обобщена оценка

Най-съществено общо достойнство на научната продукция е последователното надграждане: от анализ на туристическите ресурси и пространствената организация на туризма към комплексно изследване на социалните механизми на туристическото поведение, диференциацията на дестинациите и устойчивостта на туристическите системи. Най-силните приносни моменти са: интегрирането на потребителски и териториален подход; адаптирането на количествени методи за оценка на нагласите и сегментиране на търсенето; задълбочаването на регионално-географския анализ до общинско и селищно равнище; съчетаването на статистическо моделиране, картографиране и приложни управленски изводи; както и участието в международни сравнителни изследвания. Положителна оценка заслужават научната приемственост и насочеността към практически значими проблеми на устойчивото туристическо и регионално развитие.

Според представения списък на цитиранията научните трудове на доц. д-р Десислава Вараджакова са получили общо **72 цитирания на 13 различни публикации**. Най-голямо международно научно отражение има публикацията „Sanitation and Hygiene as Factors for Choosing a Place to Stay: Perceptions of the Bulgarian Tourists“ (№ 7) с 53 цитирания. Съгласно информацията за индексиране в представения списък **62 от цитиращите публикации са в издания, индексирани в Scopus, а 15 – в Web of Science, като 8 присъстват и в двете бази данни**. Особено положително оценявам факта, че резултатите от изследванията на кандидатката намират отражение в международната научна литература, включително във високорейтингови специализирани издания. Това свидетелства за международната разпознаваемост, актуалността и научната значимост на разработваната от нея проблематика.

Положително оценявам активната научноизследователска, научно-приложна и преподавателска дейност на доц. д-р Десислава Вараджакова, която демонстрира висока научна инициативност, организационен капацитет и способност за привличане на проектно финансиране. Особено значимо е ръководството на два национални научни проекта, сред които финансираният от Фонд „Научни изследвания“ проект за изследване на нагласите към вътрешния туризъм. Кандидатката участва и в още десет национални и международни проекта, финансирани от различни институционални и европейски източници. Високо оценявам международната ѝ научна

активност, участието в научни и организационни комитети, включително председателството на пет международни конференции, както и ръководството на двама докторанти и 31 дипломанти. Представените документи свидетелстват за значителен принос към научния и образователния процес и за практическата насоченост на изследванията, макар да не удостоверяват конкретни внедрявания в националното стопанство.

Напълно приемам формулираните от доц. д-р Десислава Вараджакова научни и научно-приложни приноси, които обективно и аргументирано отразяват основните резултати от представената публикационна дейност. Считам, че те са ясно обосновани и съответстват на съдържанието на научните трудове, като откриват съществени достижения в изследването на потребителските нагласи и поведение във вътрешния туризъм, социално-икономическите последствия от кризисните процеси, пространствените различия в туристическото развитие и типологията на малките градове. Особено високо оценявам съчетаването на теоретико-методологични подходи със самостоятелни и колективни емпирични изследвания, извеждането на социално-пространствени закономерности и формулирането на практически приложими решения за устойчиво туристическо и регионално развитие. В своята съвкупност приносите демонстрират **тематична последователност, научна зрялост, методологична компетентност и значителен изследователски потенциал** и представляват убедително доказателство за утвърждаването на кандидатката като учен в областта на социално-икономическата география и географията на туризма.

III. Мнения, препоръки и бележки

Представените трудове разкриват последователно развитие на изследванията в географията на туризма и убедително съчетаване на социални, икономически и пространствени аспекти. Препоръчвам бъдещите разработки да се насочат в по-голяма степен към сравнителни изследвания между различни типове територии и формулиране на по-общи закономерности за пространствената организация на туризма. Положително оценявам разнообразието от количествени, качествени и пространствени методи. Като възможност за надграждане виждам по-широкото използване на многомерни и пространствено-статистически подходи, проследяване на процесите в по-дълъг времеви хоризонт. Значимата научно-приложна насоченост на изследванията би могла да бъде допълнително развита чрез апробиране на предложените концептуални и оценъчни подходи в реални териториални условия, както и чрез формулиране на измерими критерии за резултатността на препоръчваните туристически и регионални политики. Тези бележки имат конструктивен характер и очертават перспективи за следващ етап от научното развитие на кандидатката.

Лични впечатления от кандидатката

Имам непосредствени и изключително положителни лични впечатления от доц. д-р Десислава Вараджакова. При постъпването ѝ на работа в института бях ръководител на секция „Икономическа и социална география“ и имах възможност отблизо да наблюдавам нейното професионално развитие. Още от първите си дни тя се включи активно и с голяма отговорност в научната и организационната дейност на секцията, проявявайки инициативност и стремеж да бъде реално полезна на колектива. Особено високо оценявам приноса ѝ към разработването на проектни предложения и спечелването на научноизследователски проекти. Тя се отличава с изключителна работоспособност, дисциплинираност, коректност, самостоятелност и последователност при изпълнението на поетите ангажименти. Умее да работи резултатно както самостоятелно, така и в екип, да поема отговорност и да довежда започнатото до успешен край. Научната ѝ активност, стремежът към усъвършенстване и способността ѝ да развива нови изследователски идеи доказват значителен потенциал за бъдещо развитие. Убедена съм, че притежава необходимите научни, организационни и личностни качества за заемане на академичната длъжност „професор“.

Заключение

От направената проверка на представените материали за конкурса не са констатирани нарушения в процедурата. Спазени са изискванията на чл. 29 (1), (2), (3) от ЗРАСРБ, чл. 60 (1), (2) и (4) и чл. 61 (1), (3) от ППЗРАСРБ, чл. 58 (1), т.1, т.4, т.5, т.6, т.7, (2), (3) и чл. 59 (1), (2), (3), (4), (5), (6) и (7) от Правилника на НИГГГ-БАН по ЗРАСРБ. Въз основа на запознаването с документите на кандидата за конкурса и оценката, съгласно чл. 29б (2), (3) от ЗРАСРБ на представените от нея публикации потвърждавам, че доц.д-р Десислава Вараджакова отговаря на условията и реда за

придобиване на академичната длъжност „професор“ и изказвам положителното си становище – **доц.д-р Десислава Вараджакова ДА ЗАЕМЕ академичната длъжност „ПРОФЕСОР“ в професионалното направление 4.4. Науки за земята, научна специалност „Икономическа и социална география“ (География на туризма).**

Дата: 15.11.2026 г.

Проф.д-р Надежда Илиева